

“บวร” : ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพะ

Bor-won : The sustainability of identity in Wiang Phrae

ณัฐ นาคเกษม¹ธิดารัตน์ แผนพรหม²

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “บวร” : ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพะ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของบ้าน วัด โรงเรียนที่นำไปสู่ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพะ โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีการเก็บข้อมูลในภาคสนามจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พร้อมทั้งมีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในการศึกษาครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) หลัก ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้เฒ่าผู้แก่

ผลการศึกษาพบว่า ในเวียงแพะปัจจุบันเป็นสังคมที่ความเป็นปัจเจกจากสังคมภายนอก มีปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นภาพสะท้อนความทรงจำร่วมของคนในพื้นที่จากเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเจ็ยวปล้นเมืองแพะหรือการทำไม้ของเจ้าโว้ง ความทรงจำร่วมดังกล่าวก่อให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมในเวียงแพะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จนนำไปสู่การประกอบร่างของอัตลักษณ์เวียงแพะในปัจจุบัน สำหรับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ขึ้นในเวียงแพะจะพบเห็นได้ในรูปแบบของประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมที่ถูกจัดขึ้น นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่าง “บวร” ยังมีให้เห็นในพื้นที่ของตลาดที่เรียกว่า กาด ตามภาษาท้องถิ่น โดยกาดในเวียงแพะเป็นพื้นที่แสดงตัวตนของเด็กและนักเรียนสู่สายตาของสังคมเวียงแพะ ผ่านการแสดงความสามารถในลักษณะการร้อง เล่น เต้น รำ อาจกล่าวได้ว่า ภาพสถาบันทางสังคมของบ้าน วัด และโรงเรียนภายในเวียงแพะเหล่านี้เป็นความยั่งยืนของความสัมพันธ์ภายในพื้นที่ที่มีมาตั้งแต่ในอดีตและนำไปสู่อัตลักษณ์อันยั่งยืนของเวียงแพะจนปัจจุบัน

คำสำคัญ: ในเวียง จังหวัดแพะ อัตลักษณ์

Abstract

This study, “Bor-won : The sustainability of identity in Wiang Phrae, is a qualitative research which aims to study the relation between house, temple, and school which leads to sustainability of identity in Wiang Phrae. The methodology adopted in the study includes document research, in-depth interview and participant observation. Key informants in the study consist of community leaders, community philosophers, spiritual leaders and the elderly in the area.

The study results indicated nowadays Wiang Phrae is an individual society. Social Practice is reflection of collective memory of local people from history such as Robbery of Ngjau or wood business of Jao-wong Sansiripant. The collective memory causes an unqued social phenomenon leads to an assembly of the identity in Wiang Phrae nowadays. The social phenomena in Wiang Phrae can be seen in types of traditions, culture, and worships. In addition, the relation between house temple and school is

¹ นิสิตหลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

² นิสิตหลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

shown in the market. The market is an area of students to show their performances' in playing, singing and dancing. The study concludes that the image of social institutions, house temples and school, has shown the sustainability of the relation in the area since in the past and leads to the sustainability identity nowadays.

Keywords: Nai-Wiang, Phrae, Identity

บทนำ

“อัตลักษณ์” เป็นคำที่มีความเลื่อนไหลหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีความหยุดนิ่งอย่างชัดเจน อัตลักษณ์มีความสอดคล้องกับลักษณะพื้นที่ฐานหรือปฏิบัติการภายในสังคมที่ขับเคลื่อนตลอดเวลา หรือเรียกได้ว่าขั้นตอนกระบวนการปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ ตั้งแต่การเกิดขึ้นของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ล้วนก่อให้เกิดการแปรเปลี่ยนไปมาของอัตลักษณ์ตามกรอบแนวคิดและมุมมองต่าง ๆ ดังเช่น งานศึกษาของณรงค์ อาจสมิติ (2555) เรื่อง รัชชาติ ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ไทดำ ซึ่งได้นำเสนอให้เห็นว่า การแสดงอัตลักษณ์ที่แปรเปลี่ยนไปมานี้ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีอาจปฏิเสธได้ โดยเฉพาะเมื่อประเทศเข้าสู่กระแสแห่งรัชชาติ

อัตลักษณ์เป็นคำที่ไม่มีความหมายชัดเจนหรือตายตัว ทางสังคมศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่า ความหมายของอัตลักษณ์จะต้องกล่าวควบคู่ไปกับมโนทัศน์ในมิติต่าง ๆ ของสังคม เช่น มโนทัศน์อำนาจ การนิยามความหมาย การสร้างภาพแทนความหมาย (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 1) หากจะมองให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้น ผู้เขียนขอยกตัวอย่างงานเขียนของ ประทีป ชุมพล (2546) ในบทความเรื่อง เสียงเพรียกจากท้องน้ำ: เรื่องเล่ากับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นบทความที่เล่าเรื่องและชี้ประเด็นการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชาวอุรังลาไวย์ที่ถูกตีตราจนต้องย้ายถิ่นฐาน และเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของตนเองตามสภาพสังคมและสภาพการณ์ที่บีบบังคับ ภาพลักษณ์ของอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลได้ตลอดเวลา ต่างกับ “เอกลักษณ์” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายหนักแน่นและชัดเจน แต่ทั้งนี้ แม้ว่าลักษณะของคำทั้งสองต่างกัน แต่ความหมายและหน้าที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบขั้นตอน ผู้เขียนมองมโนทัศน์ของทั้งสองคำในฐานะเป็นตัวแทนของพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม โดยการปฏิบัติการของทั้ง “เอกลักษณ์” และ “อัตลักษณ์” จะก่อให้เกิดตัวตนหรือภาพที่มีความหมายชัดเจนจากการเคลื่อนไหวหรือปฏิบัติการทางสังคมมากขึ้น

บทความชิ้นนี้ได้นำบางส่วนของแนวคิดเรื่องอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของปีแยร์ บูร์ดีเยอร์ (Pierre Bourdieu) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส มาอธิบายร่วมด้วย เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสถาบันทางสังคมที่มีส่วนในการกำหนดอัตลักษณ์ของบุคคลและสังคมในมิติที่แตกต่างออกไป อีกทั้ง อีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส ยังอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันทางสังคมในลักษณะที่ว่า สังคมและสถาบันทางสังคมเป็นหน่วยที่จรรโลงบุคคลให้ดำรงอยู่ได้ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ระหว่างสถาบันต่าง ๆ

ในสังคมไทย “บ้าน วัด โรงเรียน” หรือ “บวร” ถือเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันมาตั้งแต่ในอดีต และเห็นเด่นชัดเห็นรูปมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นการก่อตั้งโรงเรียนที่พึ่งพิงวัดในสมัยเริ่มแรก การบวชของชาวบ้านเพื่อเรียนหนังสือ หรือที่เรียกว่า “บวชเรียน” ซึ่งสิ่งสำคัญที่ทั้ง 3 สถาบันต่างสอดคล้องกันคือ วัตถุประสงค์ ในแง่ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมและชุมชนให้โดยอาศัยหลักธรรม เพื่อการดำเนินชีวิตที่สงบสุขและเรียบง่าย ความสัมพันธ์ของสถาบันดังกล่าวมีความลึกซึ้งดังคำกล่าวที่ว่า (ไทยรัฐออนไลน์, 2555 ย่อหน้า 18)

“...วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยเพราะมีวัดดัดนิสัย
บ้านกับวัดผลัดกันช่วยก็อวยชัย ถ้าขัดกันก็บรลัยทั้งสองทาง...”

แต่เมื่อวันเวลาผ่านไป ความสัมพันธ์ก็เริ่มเปลี่ยนแปลง โดยโรงเรียนเริ่มแยกตัวออกจากวัด ความเป็นศูนย์กลางของวัดหรือสถาบันทางศาสนาภายในชุมชนหรือสังคมเริ่มลดน้อยถอยลง ผู้คนหันเข้าหาการพัฒนากระแสหลักมากขึ้น ทุนนิยมเข้ามาบีบบทบาทในการใช้ชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ “คุณธรรม” จากที่เคยเป็นที่ตั้งของการดำรงชีวิตก็แปรเปลี่ยนเป็นเป้าหมายเชิงวัตถุนิยม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงผลสะท้อนของพลวัตในสังคมไทยที่ต่างไปจากเดิม

การเปลี่ยนแปลงเชิงปรากฏการณ์ทางสังคมเช่นนี้ ทำให้ผู้เขียนเริ่มสนใจในสังคมที่ยังคงยึดพิงอยู่กับคำว่า “บวร” และมีวิถีชีวิตที่มีความเรียบง่ายเป็นอัตลักษณ์ ผู้เขียนจึงได้มองและวิเคราะห์ผ่านประสบการณ์ของตนเอง ประกอบกับการศึกษาข้อมูลงานวิจัย เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ กระทั่งพบว่า จังหวัดแพร่ เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ที่ควรคู่แก่การศึกษาตามกรอบแนวคิดดังกล่าว จังหวัดแพร่มีเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ความเชื่อ และถิ่นฐาน โดยเฉพาะเขตในเวียงแพร่ ซึ่งมีวิถีชีวิตอันสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน โดยยังมีคงวัดเป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตของคนในชุมชนเวียงแพร่ ท่ามกลางกระแสการพัฒนากระแสหลักจากภายนอก อีกทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเวียงแพร่ที่มีขอบเขตอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ในลักษณะของกันหอยที่มีคันดินล้อมรอบหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เม็ก” จึงทำให้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การศึกษา อันจะช่วยในการก่อภาพผ่านการประกอบสร้างอย่างมีนัยยะของอัตลักษณ์ให้แก่ผู้ที่สนใจมองเห็นภาพของการก่อตัวของชุมชนที่มีปฏิบัติการทางสังคมจาก “บวร” ได้อย่างชัดเจน

การศึกษาในบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาอัตลักษณ์ของเวียงแพร่ ซึ่งเป็นเขตเทศบาล จังหวัดแพร่ ประกอบด้วยหลายชุมชน ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจที่บทความชิ้นนี้มีความพยายามจะนำเสนอ คือ ตัวตนของแต่ละชุมชนในเวียงแพร่ ที่มีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกัน จนก่อร่างเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่เวียงแพร่ มีเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ที่ไม่เคยตาย และรับใช้ผู้คนอยู่อย่างไม่หยุดนิ่ง (ชัยพงษ์ สำเนียง 2554: 99) อันเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ รวมถึงการสะท้อนให้เห็นถึงพลังของวิถีชีวิตคนเวียงแพร่ที่มีความเป็นปัจเจกสูงจนเกิดเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีพลังต่อต้านการพัฒนากระแสหลักไม่ให้เข้ามาครอบงำได้อย่างไม่มีข้อแย้งใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของบ้าน วัด โรงเรียนที่นำไปสู่ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพร่

ขอบเขตของการวิจัย

ในเวียงแพร่ เทศบาล อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ซึ่งประกอบไปด้วยชุมชนศรีชุม ชุมชนวัดหลวง ชุมชนพระนอน ชุมชนหัวข่วง ชุมชนพงษ์สุนันท์ ชุมชนพระร่วง และชุมชนศรีบุญเรืองหรือสี่ล่อ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “บวร : ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพร่” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้เขียนได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดแพร่ ในเวียงแพร่ เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ จากเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป
3. การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่ในเวียงแพร่ โดยติดต่อผู้นำชุมชนและผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวกับพื้นที่ได้ ในแง่ของประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลง ความสำคัญของ วัด บ้าน โรงเรียนในพื้นที่ และวิถีชีวิตของคนในเวียงแพร่ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน
4. รวบรวมข้อมูลทั้งจากภาคสนามและเอกสารที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งจัดระเบียบข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์
5. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาทั้งข้อมูลเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เขตเวียงแพร์ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ในเขตเวียงแพร์ และแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ผู้เขียนจึงแบ่ง ผลการศึกษาออกเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

“ในเวียงแพร์” เมืองเก่าเล่าบริบท

“ในเวียงแพร์” เป็นพื้นที่ในการปกครองของเทศบาล จังหวัดแพร่ ประกอบด้วยชุมชนศรีชุม ชุมชนวัดหลวง ชุมชนพระนอน ชุมชนหัวข่วง ชุมชนพงษ์สุนันท์ ชุมชนพระร่วง และชุมชนศรีบุญเรืองหรือสีล่อ ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีวัดประจำ ทุกชุมชน ชุมชนทั้งหลายถูกห้อมล้อมด้วยคันดินที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “เมก”³ เป็นลักษณะหอยสังข์ มีคูน้ำล้อมรอบ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “น้ำคือ” เมกในปัจจุบันมีความสูงประมาณ 5 เมตร ฐานกว้างประมาณ 10 เมตร และยาวประมาณ 4 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 700 ไร่ มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านคือ แม่น้ำยม เมกกันแยกพื้นที่ระหว่าง “ในเวียง” และ “นอกเวียง” ออกอย่างชัดเจน เวียงแพร์มีลักษณะเป็นรูปหอยสังข์ มีประตูเข้าออกเชื่อมกับพื้นที่ด้านนอก 5 ประตู ประกอบด้วย ประตูชัย ประตูยั้งม้า ประตูศรีชุม ประตูมาร และประตูใหม่ ทั้งประตูและเวียงแพร์ต่างมีเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อตัวตนคนเวียงแพร์จนปัจจุบัน

ภาพที่ 1-2 สภาพเมกและน้ำคือรอบเวียง

ในอดีตการปกครองเมืองแพร์จะมีเจ้าหลวงเป็นผู้ปกครองสูงสุด ซึ่งคนแรกคือเจ้าหลวงเทพวงศ์ (ลั่นตอง) แต่ทั้งนี้ เจ้าหลวงผู้ปกครองนครแพร์ที่ถูกกล่าวถึงที่สุดไม่ใช่เจ้าหลวงเทพวงศ์ (ลั่นตอง) แต่กลับเป็น “เจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์” ซึ่งเป็นผู้ปกครองเมืองแพร์ลำดับที่ 4 ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2432-2445 เจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อตัวตนคนแพร์ที่ถูกกล่าวหาหรือมองว่าเป็น “กบฏ” เจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์พำนักอยู่ที่คุ้มเจ้าหลวงซึ่งตั้งอยู่ในเวียงแพร์ บริเวณฝั่งตรงข้ามโรงเรียนนารีรัตน์ในปัจจุบัน มีการบันทึกหลักฐานจากหลายแห่งที่แตกต่างกัน บางหลักฐานกล่าวว่าเจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์กบฏเงี้ยวปล้นเมืองแพร์จนสุดท้ายต้องหนีออกจากเมืองแพร์ แต่บางหลักฐานบันทึกว่าเจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์ไม่ได้เป็นกบฏ และไม่ได้หนี เพียงแต่ถูกนำพาออกไปยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2551: 185-198)

“เมก” ภาพสะท้อนความทรงจำร่วม

จากการสัมภาษณ์คนเวียงแพร์พบว่า คนเวียงแพร์มีความภูมิใจต่อเมกเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุมาก เนื่องจาก เมกของเวียงแพร์เป็นคันดินที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคเหนือ อีกทั้งยังมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในแง่ของการทำสงคราม ป้องกันการบุกรุกจากข้าศึก เหตุการณ์เงี้ยวปล้นเมืองแพร์ที่บุกเข้ามาทางประตูชัย กิจการป่าไม้ของบริษัทอีสต์เอเชียติก รวมทั้งการป้องกันน้ำท่วมเข้าสู่พื้นที่ในเวียงแพร์ ความภูมิใจดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความเป็นผู้พิทักษ์หรือวีรบุรุษของเมกสำหรับชาวบ้านยุคก่อน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

³ ในเอกสารบางชิ้นจะใช้คำว่า “เมฆ” แต่มีความหมายเดียวกับคำว่า “เมก”

“...เมกเนี่ยเขาตั้งชื่อตามความสูงที่สูงเทียมเมก แต่เขาไม่ใช่ เมกนะ เขาใช้ ก
เมกเนี่ยสร้างมาตั้งแต่อดีตแล้ว เมื่อก่อน เด็ก ๆ ก็วิ่งเล่นกันแถวนั้นแหละ เมื่อก่อนเวลา
มีข้าศึกหรือน้ำท่วม ก็ได้เมกเนี่ยแหละนี่ช่วย เมกของแพร์เนี่ยสมบูรณ์ที่สุดแล้วนะ ที่
อื่นนะเขาไม่สมบูรณ์เท่าของบ้านเราหรอก...”⁴

ในปัจจุบัน เมก ยังคงมีบทบาทและพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ที่ชัดเจนสำหรับคนแพร์ในปัจจุบัน เป็นพื้นที่
สร้างความเป็นหนึ่งระหว่างคนในเวียงแพร์และสถาบันทางสังคมผ่านกิจกรรมตักบาตรทุกวันพุธ ช่วงเวลา 07.00 - 9.00 น.
โดยมีพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ภายในเวียงมาบิณฑบาต และชาวบ้านจะเข้ามาร่วมตักบาตร นอกจากนี้ พื้นที่บนเมกยังเป็นพื้นที่
พักผ่อนหย่อนใจสำหรับคนวัยต่าง ๆ เนื่องจากมีการดูแลทำนุบำรุงด้วยการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา กิจกรรมทางสังคมในบริเวณ
พื้นที่ของเมกยังพบได้อีกในประเพณีไหว้ผีผู้อารักขาประตูทั้ง 4 ซึ่งแต่ละประตูจะมีชื่อเรียกที่สอดคล้องกับหน้าที่และบริบท
โดยรอบในอดีต กล่าวคือ ประตูชัย เป็นประตูสำหรับการเดินผ่านครั้นออกรบและกลับจากรบ รวมทั้งสำหรับการต้อนรับแขก
บ้านแขกเมือง ประตูยั้งมา เป็นประตูสำหรับไว้ให้วัวหรือม้าซึ่งเป็นพาหนะเดินผ่านหรือพักชั่วคราว ประตูศรีชุม อยู่ใกล้กับวัด
ศรีชุม ในอดีตถูกใช้ในการป้องกันน้ำท่วมจากน้ำยม ประตูมาร เป็นประตูที่มีความสอดคล้องกับชาวบ้านในเรื่องของการ
ประหารนักโทษและใช้เป็นทางผ่านของผีหรือศพเพื่อนำไปเผาข้างนอก และสุดท้าย ประตูใหม่ ประตูนี้ไม่มีเรื่องราวทาง
ประวัติศาสตร์มากนัก เพราะถูกสร้างเพื่อความสะดวกสบายของชาวบ้านในการสัญจร

ภาพสะท้อนของความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับเมกและประตูเวียงแพร์ผ่านโครงสร้างของประวัติศาสตร์ที่ทำหน้าที่
กำหนดรูปแบบและเงื่อนไข ก่อให้เกิดพื้นที่ความทรงจำร่วมทางสังคม (Collective Memory) ตามทัศนะของ Maurice
Halbwachs นักปรัชญาและนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ซึ่งอ้างอิงในงานศึกษาของวิลเลียม จงวิลเลียม (2552) เรื่อง
สงครามความทรงจำ : การรับรู้กับความทรงจำร่วมทางสังคมในวิกิตูไฟต์ ชี้ว่า ความทรงจำร่วมทางสังคม คือ ภาพตัวแทน
ของอดีตที่รวมสัญลักษณ์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน อันส่งผลต่อตัวตนคนความเป็นคนเวียงแพร์ในปัจจุบัน
เมกมีความเป็นสัญลักษณ์ในระดับความหมายแฝง (Connotation) Roland Barthes (อ้างในปรววรรณ ดวงรัตน์. 2557: 5-6)
นักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศสที่มองว่า สัญลักษณ์ในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นจากการตีความโดยอัตวิสัย (Subjective) ตามเรื่องราว
หรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ผ่านมา ดังนั้น “เมก” และ “ประตูเวียง” จึงเป็นภาพสะท้อนของความภูมิใจสำหรับคนเวียง
แพร์ที่เปรียบได้ดั่งสัญลักษณ์ทางพื้นที่และวิถีชีวิตจากบริบทที่มีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

บ ว ร : เอกลักษณ์ที่ยั่งยืนของเวียงแพร์

ก่อนอื่นผู้เขียนขอเน้นย้ำโน้ตศน์ของคำสองคำที่ร่วมใช้ในการศึกษางานชิ้นนี้ คือ เอกลักษณ์ และ อัตลักษณ์
สองคำนี้ผู้เขียนใช้มองสังคมเวียงแพร์อย่างเป็นขั้นเป็นตอนและมีระบบอย่างลึกซึ้ง ผู้เขียนมองว่าเอกลักษณ์เป็นเรื่องของ
ปัจเจกบุคคล หากมีการกระทำร่วมกันจะก่อให้เกิดการปฏิบัติทางสังคมที่มีความชัดเจนในตัวและนำไปสู่ผลผลิตที่เรียกว่า อัต
ลักษณ์ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของเอกลักษณ์คือ ลักษณะที่มีเหมือนกันหรือมี
ร่วมกัน คำว่า “เหมือนกัน” และ “ร่วมกัน” หากมองให้ลึกซึ้งจึงหมายถึงการรวมกันของหลาย ๆ ส่วน และหากเปรียบกับ
ลักษณะของสองคำดังกล่าว ในทางสังคมศาสตร์ก็จะพบว่า เอกลักษณ์มีความสอดคล้องกับในเรื่องของปรากฏการณ์ทางสังคม
ซึ่งเกิดจากปัจเจกบุคคลร่วมกันกระทำกรขึ้นและมีความสัมพันธ์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม
ดังนั้น สภาพบริบทของสังคมที่มีปฏิบัติการความหลากหลายจะช่วยให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ อันมีเอกลักษณ์
เฉพาะตัว และการรวมกันเชิงโครงสร้างจะนำไปสู่ผลรวมของลักษณะที่เรียกว่าอัตลักษณ์หรือ Identity

⁴ สัมภาษณ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยในเวียงแพร์ตั้งแต่เด็ก

จากประสบการณ์ภาคสนามในเขตเวียงแพ่งช่วงสองปีที่ผ่านมา ผู้เขียนมองเห็นอะไรหลายอย่างที่มิในพื้นที่ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางสังคม ผู้เขียนสังเกตว่าทุกชุมชนในเขตเวียงแพ่งจะมีวัดประจำอยู่และมีชื่อเดียวกับชุมชน ดังนั้น วัดในเขตเวียงแพ่งจึงประกอบด้วย วัดหัวขวง วัดศรีชุม วัดหลวง วัดพงษ์สุนันท์ และวัดพระนอน ซึ่งอยู่ทางแถบฝั่งเหนือของเวียง ส่วนวัดศรีบุญเรืองและวัดพระร่วงจะวัดที่อยู่ทางฝั่งตะวันออก วัดจะมีบทบาทเป็นเสมือนเสาหลักในการปฏิบัติประเพณีและพิธีกรรมของเวียงแพ่งเกือบทั้งสิ้นและที่สำคัญคือ มีปฏิบัติเช่นนี้มาตั้งแต่ในอดีตจนปัจจุบัน ในพื้นที่จังหวัดแพ่งมีภาษาเรียกที่แตกต่างออกไปจากพื้นที่อื่น ๆ คือ พระสงฆ์จะเรียกว่า “ตุ้” หรือ “ตุ้เจ้า” และผู้ที่เพิ่งสึกออกมาจะเรียกว่า “หนาน” ในงานประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเวียงแพ่งจะมีชาวบ้านเข้ามาร่วมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีการบอกต่อกันระหว่างชาวบ้าน หรือในภาษาท้องถิ่นเรียกกันว่า “โบบอกบุญ”

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและบ้านเป็นในลักษณะของศรัทธา วัด ในอดีต แต่ละวัดจะมีสายตระกูลที่มีชื่อเสียง ร่ำรวย และมีอิทธิพลในชุมชนเป็นศรัทธา วัด คอยบำรุงไม่ให้วัดเสื่อมโทรม ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ ชุมชนศรีบุญเรือง ซึ่งมีศรัทธาคนแรกคือ พญาแสนศรีขวา ผู้ครองเมืองอิทธิพลในชุมชนศรีบุญเรืองและเป็นเจ้าของคุ้มวิชัยราชา พญาแสนศรีขวาเป็นผู้บูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้ก็ได้ ต่อมา ชุมชนศรีบุญเรืองเข้าสู่ยุคของแม่เจ้าคำป้อ ผู้เป็นหลานของพญาแสนศรีขวาได้สมรสกับพระวิชัยราชาหรือเจ้าหนานขัติ ก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์ธำมรงค์วัดเช่นกัน ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและวัดยังไม่หมดเพียงเท่านี้ ประเพณีทำบุญสืบชะตาเป็นประเพณีที่พบเห็นได้ตั้งแต่ในสมัยของแม่เจ้าบัวไหล ผู้เป็นชายาของเจ้าพิริยเทพวงศ์ ประเพณีดังกล่าวจะกระทำขึ้นเมื่อตรวจพบว่า มีผู้ที่จะชะตาขาดหรือจะประสบภัยร้ายแรงมาก ๆ โดยจะนิมนต์ตุ้เจ้า 5-9 รูป มาสวดทำการมงคลและตั้งเครื่องสืบชะตาที่บ้าน แต่ถ้าทำเต็มรูปแบบเพื่อความปลอดภัยของคนทั้งบ้านจะเรียกว่าสืบชะตาหลวง นอกจากนี้ ยังมีการสืบชะตาเมือง คือตั้งเครื่องมือชะตาที่วัดแล้วปาวร้องให้พลเมืองทั้งหลายมาร่วมพิธีในวัด หรือจะมีการเข้าเบิกสี่มุมเมือง คือนิมนต์พระมานั่งทำพิธีที่สี่มุมเมือง บ้านใครอยู่ใกล้มุมไหนก็ไปร่วมพิธีเข้าเบิกที่นั่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพ่ง, 2550: 182)

ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของวัดและบ้านยังคงเดิม มีประเพณีสงฆ์นำพระธาตุ ซึ่งจะทำกันทุกวัดทุกชุมชนที่มีพระธาตุ โดยจะกำหนดวันขึ้นเป็นประจำทุกปี วัดในเวียงแพ่งที่มีพระธาตุจะประกอบไปด้วยวัดหลวง (พระธาตุไชยช้างค้ำ) วัดพระร่วง (พระธาตุพระร่วง) วัดศรีบุญเรือง (พระธาตุศรีบุญเรือง) วัดพระนอน (พระธาตุพระนอน) วัดหัวขวง (พระเจดีย์หัวขวง) และวัดพงษ์สุนันท์ (พระธาตุพงษ์สุนันท์) ระหว่างการประกอบพิธีกรรมจะมีพระเถระเป็นผู้พัน “ผ้าเหลือง” รอบพระธาตุด้านบน และมีพระนำสวดมนต์ร่วมกับชาวบ้านอยู่ด้านล่าง หลังจากนั้นจะมีผู้นำหรือประธานในพิธีนำสวดนมัสการนอบน้อมบูชาพระพุทธเจ้าและตามด้วยบทไหว้พระธาตุ สุดท้าย จะมีการดิงลอกที่มีน้ำอยู่ในขันขึ้นไปจนถึงยอดพระธาตุ กระทั่งน้ำในขันคว่ำลงมาตามชื่อของประเพณีสงฆ์นำพระธาตุ ซึ่งเป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 3 บรรยายภาพพิธีไหว้พระธาตุในเขตเวียงแพ่ง

นอกจากนี้ ภายในเวียงแพ่งยังมีหลายประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันมีเอกลักษณ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน อาทิ เช่น พิธีกองทานของชุมชนศรีบุญเรือง พิธีไหว้มดสำหรับตระกูลใหญ่ในชุมชนหัวขวง ประเพณีตำนานกล้วยสลากักต์ โดยชาวบ้านจะนำของเครื่องใช้หรือสังฆทานมาถวายวัดเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

แต่สำหรับในหลาย ๆ ประเพณีภายในเวียงแพร์ที่มีขบวนแห่ พระสงฆ์และนักเรียนจะเป็นผู้เข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะโรงเรียนนารีรัตน์และโรงเรียนเทศบาลวัดหัวข่วง นักเรียนจะรับหน้าที่เป็นขบวนกลองยาว ร้องเล่นเต้นรำ สร้างสีสันและความสนุกให้กับผู้ร่วมพิธี แต่ทั้งนี้ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ยังคงอิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร์ในเรื่องของการแต่งตัว และลักษณะท่าทาง ผู้เขียนมองว่า สีสันที่เกิดขึ้นจากนักเรียนอาจเป็นหนึ่งเหตุผลที่ทำให้พิธีกรรมต่าง ๆ ในเขตเวียงแพร์ยังคงอยู่มาอย่างยาวนาน

ภาพที่ 4-5 ขบวนแห่ที่ประกอบไปด้วยพระสงฆ์ นักเรียน และชาวบ้าน

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในเขตเวียงแพร์จะถูกจัดขึ้นในพื้นที่ของเขตวัด โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมอบรม ส่งเสริม ให้เกิดความรู้ความตระหนักในเรื่องของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญา ภายในกิจกรรมดังกล่าวจะมีวิทยากรซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้หรือเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่เข้ามาอบรม บอกเล่าเรื่องราวผ่านประสบการณ์แก่นักเรียน และที่สำคัญคือ จะมีช่วงเวลาให้ตุ้เจ้าได้เข้ามาพูดคุยพร้อมอบรมธรรมะให้กับนักเรียนผู้เข้าร่วมอบรมจากโรงเรียนต่าง ๆ

ภาพที่ 6 การอบรมความรู้ให้แก่แก่นักเรียนภายในวัดในเขตในเวียงแพร์

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและบ้านปรากฏให้เห็นในพื้นที่ของตลาดหรือ “กาด” ตามภาษาท้องถิ่น กาดในเขตเวียงแพร์จะมี 2 ลักษณะ คือ จัดขึ้นตามพื้นที่โล่งหรือมีหลังคาตามลักษณะของตลาดซื้อขายของทั่วไป และอีกรูปแบบคือ กาดที่จัดขึ้นบนถนนในเขตเวียงแพร์และพื้นที่ริมน้ำคือในลักษณะของถนนคนเดิน ในเกือบทุกกาดของเวียงแพร์จะมีพื้นที่ให้นักเรียนได้แสดงความรู้ความสามารถอย่างชัดเจน โดยเฉพาะกาดพระนอนและกาดกองเก่า ซึ่งเป็นกาดที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่งจากผู้คนในพื้นที่ กาดทั้งสองมีจุดประสงค์ในการจัดตั้งขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนได้ออกมาพบปะกัน สร้างรายได้ พร้อมชมการแสดงของนักเรียนที่โรงเรียนนำมาหรือ เด็ก ๆ ในชุมชน โดยการแสดงของเด็ก ๆ จะประกอบไปด้วย การเล่นดนตรีวง ร้องเพลงประสานเสียง และรำ เด็ก ๆ ที่โรงเรียนนำมาแสดงความสามารถจะมีการแต่งตัวด้วยผ้าหม้อห้อมหรือเสื้อผ้าที่เป็นลักษณะเฉพาะของจังหวัดแพร์

ภาพที่ 7-8 การแสดงความสามารถของเด็กนักเรียนในภาคองเก๋า

การดำเนินชีวิตของคนแพร่ที่ผูกสัมพันธ์กับ “บวร” มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงมีลมหายใจร่วมดำเนินอยู่ในงานศึกษาเรื่องสฤป โดกเขา คาราบาว : ความทรงจำที่แตกต่างและความแตกต่างกับความทรงจำของอังกูร หงส์คณะนุเคราะห์ (2554) ได้นำเสนอทัศนะของ Paula Hamiton ที่ก่อให้เกิดมุมมองต่อเวียงแพร่ในลักษณะที่ว่า กระบวนการต่าง ๆ ทางสังคมภายในเวียงแพร่เป็นความทรงจำร่วมที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม และความทรงจำร่วมจะมีกระบวนการสื่อสารสิ่งที่เป็นความคิด ความรู้สึก หรือนามธรรมของความทรงจำร่วมให้ออกมาเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ สิ่งก่อสร้าง หรือพิธีกรรมเพื่อที่จะทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความรู้สึกเป็นพวกพ้องอันหนึ่งเดียวกัน พื้นที่ความทรงจำที่เป็นเอกลักษณ์ของคนเวียงแพร่จึงถือเป็นเหตุให้คนเวียงแพร่มีวิถีชีวิตที่มีลักษณะเป็นปัจเจก มีความเรียบง่ายของวิถีชีวิต จนนำไปสู่อัตลักษณ์ของเวียงแพร่

สรุปและอภิปรายผล

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและนำไปสู่ความเป็นอัตลักษณ์ของเวียงแพร่ภายใต้บริบทของการประกอบสร้างผ่านเรื่องราว ประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่มีความทรงจำร่วม ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของอภิญา เฟื่องฟูสกุล เรื่อง อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด ที่มองว่าอัตลักษณ์เป็นเรื่องที่สามารถแปรผันได้ ขึ้นอยู่กับมโนทัศน์หรือสภาพสังคม งานเขียนชิ้นนี้มีการรื้อฟื้นเรื่องราวในอดีตเพื่อนิยามอัตลักษณ์ของเวียงแพร่จากสถาบันทางสังคม บ้าน วัด และโรงเรียน หรือ บวร ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของชัยพงษ์ สำเนียง เรื่อง การสร้างตำแหน่งแห่งที่ของ “เมืองแพร่” ในประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” : จากเมืองกบฏสู่เมืองที่จงรักภักดี (2554) ที่มองโครงเรื่องประวัติศาสตร์แบบท้องถิ่นนิยมที่ให้ความสำคัญสังคมท้องถิ่น ความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งด้านประเพณี ความเชื่อ และความทรงจำ โดยถือเอาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของการอธิบายประวัติศาสตร์

ในเวียงแพร่เป็นเขตพื้นที่เทศบาลของจังหวัดแพร่ มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากมายหลายแง่ เรื่องราวบางเรื่องกระทบต่อตัวตนคนแพร่โดยตรง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่เวียงแพร่ส่งผลมาอย่างสภาพสังคมในปัจจุบัน การปฏิบัติต่าง ๆ ในเวียงแพร่ที่หลากหลายภายใต้บริบทตั้งแต่อดีตของ “บวร” หรือบ้าน วัด โรงเรียน ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมที่ประกอบร่างเป็นเอกลักษณ์ต่างที่สามารถแบ่งได้อย่างชัดเจนในลักษณะ 1) วัด บ้าน และ 2) วัด บ้าน และโรงเรียน ดังปรากฏในบทความ เอกลักษณ์ต่าง ๆ ในเวียงแพร่ไปสู่ลักษณะของอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่มีปัจเจก มีความเรียบง่าย เป็นตัวเอง ไม่นิยมชมชอบตามกระแสหลักของการพัฒนา ในปัจจุบัน ความสุขของคนเวียงแพร่จึงเป็นความสุขที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ วัตถุหรือการพัฒนาตามกระแสหลักเหมือนสังคมอื่น ๆ แต่กลับเป็นความสุขที่ขึ้นอยู่กับตนเองทั้งสิ้น

ข้อเสนอแนะ

สำหรับการศึกษาครั้งต่อไป ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของวัฒนธรรมในเขตเวียงแพร่ ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะในการศึกษาของงานในลักษณะที่ว่า หากในอนาคตพื้นที่เวียงแพร่มีการเปลี่ยนแปลงไปโดยการพัฒนากระแสหลักไหลเข้ามา แนวคิดของงานอาจจะต้องมีความทันสมัยทันต่ยุคที่เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น แต่การศึกษาควรคงตัวตนคนแพร่จากเรื่องราวในอดีตไว้ อย่างไรก็ตาม นอกจากนั้น ผู้ศึกษาอาจจะใช้การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อความครบถ้วนของข้อมูลมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย

กิตติกรรมประกาศ

บทความเรื่อง “บวร : ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพร์” สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลือแนะนำอย่างดีจากบุคคลหลาย ๆ ท่าน โดยเฉพาะเป็นอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.จากรุวรรณ ขำเพชร ที่ได้ช่วยชี้แนะปรึกษา แนวทาง และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการศึกษา ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ผู้เขียนขอขอบพระคุณชาวบ้านเวียงแพร์ที่ได้ให้ความร่วมมือในการศึกษาอันเป็นประโยชน์และคุณค่าต่อสังคมภายบทความชิ้นนี้ นอกจากนี้ ยังรวมถึงเพื่อนผู้ร่วมวงภาคสนามด้วยกัน ร่วมมือกันเก็บข้อมูลตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นกระบวนการทำงาน

สุดท้าย ผู้เขียนขอขอบคุณูปการจากบทความเรื่องนี้ให้แก่ บิดา มารดา ซึ่งผู้ทื่อบรมสั่งสอนอบรมตั้งจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ปราสาวิชาความรู้และถ่ายทอดบทเรียนประสบการณ์ต่าง ๆ แก่ผู้เขียน

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- จากรุวรรณ ขำเพชร. (2559). ในเวียง การพัฒนาพื้นที่ไปสู่เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์แห่งความสุข. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์ ;และพรทิพย์ เนติภรณ์ตรกุล. (2554). มอง “คน” สะท้อน “โครงสร้าง” : รวมบทความวิชาการจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท โครงการบัณฑิตศึกษา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรววรรณ ดวงรัตน์. (2557). สัญลักษณ์และความหมายที่แปรเปลี่ยน Semiotics and The Changes of Meanings. สุทธิปริทัศน์. 28(88).
- ประทีป ชุมพล. (2546). เสียงเพรียกจากท้องน้ำ: เรื่องเล่ากับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: แพรว.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม ;และ วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. (2551). นครแพร์จากอดีตมาปัจจุบัน : ภูมิเนเวศวัฒนธรรม ระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร์. (2550). ประวัติศาสตร์เมืองแพร์ (ฉบับ พ.ศ.2550). แพร์: องค์การ.
- อภิญา เพื่อองฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

บทความในวารสาร

- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2554). การสร้างตำแหน่งแห่งที่ของ “เมืองแพร์” ในประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” : จากเมืองกบฏสู่เมืองที่จงรักภักดี. มหาวิทยาลัยศิลปากร. 30(1), 99–115.
- ณรงค์ อาจสมิตติ. (2555). รัฐชาติ ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ไทดำ. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. 31(2), หน้า 53-78.
- เหมือนพิมพ์ สุวรรณกา. เวียงแพร์ นครแพร์จากอดีตมาปัจจุบัน ภูมิเนเวศวัฒนธรรม ระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. สารคดี, 24(285). 128-131.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- จักกฤษ จิตพยัค. (2557). เหตุการณ์เงี้ยวจลาจล. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน, 2560, จาก <http://www.wungfon.com/>.
- วีไลวรรณ จงวีไลเกษม. (2552). สงครามความทรงจำ : การรับรู้กับความทรงจำร่วมทางสังคมในวิกฤติไฟใต้. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน, 2560, จาก <http://www.deepsouthwatch.org>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2555). พรปีใหม่'56 วัดผึ้งบ้าน-บ้านผึ้งวัด. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน, 2560, จาก <http://www.thairath.co.th/content/316028>.